Черв. шлях
1926р. N2
173912
1926
N2

V.N. Karazin Kharkiv National University
00535523 1

1933
9552

К 5817.

СТУДЕНТСЬКА БИБЛІОТЕКА

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
І ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ
МІСЯЧНИК

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Х.Д.У. Інв. № 205973

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ХДУ Інв. № 173912

№ 2
(35)

ЛЮТИЙ, 1926

59

5 (47 714) „1926" = 91 79

ПЕРША ДРУКАРНЯ ДЕРЖВИДАВУ
УКРАЇНИ ім. Г. І. ПЕТРОВСЬКОГО
ХАРКІВ

Укрголовліт № 1242 Зам. № 1315 Тир. 3.000

ЗМІСТ

Стор.

В. Стефаник. Воєнні шкоди. Morituri. Дід Гриць 5
К. Поліщук. Из циклю „Місто". Поезія 13
М. Драй-Хмара. Пам'яти С. Єсеніна. Поезія 14
Л. Сейфуліна. Старою межою 15
В. Мисик. Дні. Поезія 25
П. Сайко. Провесенню пахне. Поезія 26
М. Вороний. Сосни. Поезія 27
М. Романович-Ткаченко. Із зеленого зшитку моеї товаришки . . 28
Йоганес-Бехер. До Росії. Слово каліки. Поезія 49

Ф. Таран. В. Блакитний (Еланський) 52
П. Лісовий. Нічого фантастичного! 73

В. Чучмарьов. Спіноза, як матеріяліст 94

О. Білецький. Проза взагалі й наша проза 1925 року 123
П. Христюк. Соціяльні мотиви в творчості В. Сосюри 130
І. Айзеншток. Тургенєв і Шевченко 139
Б. Навроцький. Проблеми Шевченкової поетики 149
Ланевський. Знаходка нового листа Т. Шевченка 162
Ф. Якубовський. Під водами імлистої ріки 166

Е. Б. Сучасний Єгипет 170

Хроніка 173

Бібліографія 184

Шевченківська література в 1925 р. 199

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК

ВОЄННІ ШКОДИ*

Сивий комісар в'їздив в село форшпаном[1]) і дивувався, що воно ще стоїть чисте й біле.

— Цим мужикам,—думав він,—і чорт нічого не вдіє, а не то війна; жеруть як свині, та заливаються ромункою[2]). Цікаво, чи підуть і кілько дадуть заробити. Я їх умію поскоботати...

Максим Онищук побачив від своєї хати пана та зараз забіг за вугол, щоби скритися.

— Відки Польща тілько тих підпанків набрала! Возимо та й возимо та й перевозити не годні. Ліпше сховаюся, а жінка най каже, що я в млині. Вже мені боком лізе оту саранчу возити.

Старий Куфлюк вийшов аж за ворота, бо не мав коней і не боявся.

— Але годований як пацюк[3]), всі багачі повтікають в хащу, аби не йти на форшпан.

Стара Варвара сказала „славайсу" і шептала:

— Це якесь старе дупло, не буде ландувати[4]) ночами з поліцайом та хапати молодиці за підтичку...

Отець парох, як лошак, побіг до хати, щоби комісар його не запримітив.

— Моя пані, лихо вже знов наднесло якогось урядника в село, припрячте в покою та готовте ліпший обід.

— Вже ті ляшки мають добрий апетит...

Учитель низько поклонився комісареві і сказав „падам до нуґ", бо не боявся, щоби пан комісар загостив до нього.

Коло громадської канцелярії війт з байратом[5]) очікували комісаря. Війт каже:

— Люди добрі, я цему не вітримаю, стара від хати відгонит, а діти голюкают, як на пса. Нема спокою ні в день, ні в ночи. Давай їм їсти, давай горівки; ходи з ними по селі за бунтівниками; шукай ґверів[6]), шукай листів з Відні, розкопуй землю та шукай зради на Польщу. В зимі двері не запираютси так, що стара замерзає на печи. Пошукайте собі другого війта, бо я довше не годен цей тягар двигати. От, видите, вже їде; бодай його шлях трафив!

---

* Увага. Оповідання ці прислав Стефаник т. Лізанівському, який згодився надрукувати їх в „Червоному Шляху", щоби познайомити українських читачів з новою творчістю Стефаника. Ред.

[1]) Форшпан — обов'язкова селянська служба конем і підводою.

[2]) Ромунка — румунська горілка.

[3]) Пацюк — свиня.

[4]) Ландувати — вгоняти.

[5]) Байрат — сільський виборний, радний.

[6]) Ґвер — рушниця.

— Війте, а де люди? Я-ж розказував вам, щоби всі зійшлися коло канцелярії.

— Я через десятників розказав людім приходити, може ще посходєтси.

— Мужик все дурний: як платити, то він хапає книжку зпід сволока, ховає в пазуху та днями вичікує, аби податок заплатити; а як гроші брати, то мужик на печи. Їй, чорт вас бери, менче буду роботи мати, а пенсія[1]) одна.

— Прошу пана, вже ми набралиси, аж занести не можемо...

— Не перечу вам, ґаздо[2]), що за Австрії так було, але в нас буде інакше.

— Дай боже...

— Війте, ідіть ви перші списувати воєнні шкоди; хто не прийде, сам собі буде винен.

— Називаєтеся?

— Михайло Вахнюк.

— Кілько моргів?

— Яуі там морґи, діти розібрали...

— Але кілько ви обробляєте?

— Може десят, може більше, може менче.

— Пишім дванацять.

— Кілько нема.

— То пишім одинацять.

— Та най буде...

— Які шкоди воєнні?

— Та які шкоди, ніби мені хто шкоду верне? Пусто говорити і писати...

— Ви того не розумієте, начальнику, Москалів ми під Варшавою збили на винне яблоко, з Відня і Пешту заберемо все золото, і золотом усі шкоди воєнні поплатимо.

— Бог би з вас говорив...

— Тепер ми ваші, а ви наші.

— О, то ще хто знає, як буде.

— Польща буде, а ви, як маєте розум, то наберіть золота від Мадярів, від Німців та від Москалів, та й жийте в добрі під Польщею, а своїх бунтівників гоніть з села. Ну, начальнику, яка шкода?

— Та пара коней, та віз ще на початку війни Австріяки взяли, коні з возом тисячу корон. Москалі взяли корову і телицю; за обоє рахую вісімсот корон.

— Що ще?

— Ще Мадяри зарабували два пацюки, що варті триста корон.

— І ще що?

— Де я все годен нагадати, та й нащо згадувати лихе; добре, що минуло.

— Ні, все списуйте, ми все заплатимо.

— Та брали подушки, та верені, та ціле сало вхопили, та сани, та дрова зпід хати; де я все то годен збагнути?

---

[1]) Пенсія — платня.
[2]) Ґазда — хазяїн.

— Отже видите, ваша шкода разом, пане Вахнюку, виносить дві тисячі шістьсот золотих корон, а перемініть на марки, то маєте чим жити до кінця віку.

— Ей, пане, бог ті корони буде рахувати, а марок мені не треба.

— То подаруйте мені цю шкоду, я вам зараз дам тисячу корон.

— Що буду дарувати більшим панам від мене.

Байрати так само нерадо списували шкоди, а люди, які вже посходилися, перераховували війтові золоті корони на марки і не одному ставало жаль, що не мав ніякої шкоди. Так як жид Кальман цілу годину диктував свої втрати, не поминаючи найменшої кришки, то мужики загомоніли.

— О, паршивий нарахував аж три тисячі золотих корон, а кривий Дмитро весь маєток йому в себе переховав і дивіт, кілько грошей набере.

— Я в Карпатах їв два місяці сиру бараболю [1]), стратив коні і віз, ледве добивси до дому і пів року відлежьив, та аби я нічого не мав...

Поки говорили, а врешті розбіглися по селі кликати свояків і сусідів, щоби не втратили золотих корон. За годину ціле село стояло на вигоні. Комісар так до них сказав:

— Бачу, люди, що ваше село розумне і всі шкоди вам попишу, але піду їсти, бо я голоден.

І разом з війтом та радними пішли до Кальмана, там довго перекушували і повиходили червоні, як раки. Радний Корч уже знав, що комісареві треба румунки, масла, курей та яєць. За те, що людей о цих потребах комісаря повідомить, радний Корч мав дістати відшкодування воєнне найдальше за місяць. І заки пан писав у канцелярії, то жінки до комори комісаря назносили всілякого добра, а чоловіки в рукавах таскали румунку. Поліцай і Корч незабавки також почервоніли, так само їх кревні. Цілий вигін зворушився, звеселився, і любо гуторив аж до опівночі, поки комісар писав шкоду. Радний Корч був того переконання, що курей і яєць забагато для комісаря, а особливо забагато румунки.

В опівночі мужики, як бжоли матку, обступили пана та відпроваджували до Кальмана на вечеру. На зорях висадили комісаря на форшпан, обложили курми, яйцями і румункою і так, бажаючи йому та Миколаєві щасливої дороги, вернули веселі до дому.

У Кальмана лишився лишень Свіц. До сходу сонця гукав п'яний:

— Най тих Москалів шлях трафит, що мене не обрабували!

А Миколай добрими кіньми, як переїздив через хащу, то на нього і комісаря напали парубки, забрали всі дари, а їх попарили. Коням дали по доброму батогові, і аж під містом пан і Миколай отямилися та обтирали кров з лиця: Миколай рукавом, а комісар хустинкою.

— А то хами здеморалізовані, а то бидло, вони гадають дістати відшкодування? Чорта в зуби!

І так було.

MORITURI

Ще до сходу сонця сходилися вони до голяря Тимка що неділі і свята, щоби голитися і підстригати чупер. Приносили з дому то хліб, то солонину, то инший харч, а грошей ніколи. Їх було вже небагато

[1]) Бараболя — картопля.

в селі, що держалися Тимка, бо одні повмирали, а другі пропали на війні. Але від трицяти літ вони привикли мати оцей схід і не покидали його.

*

— Кобисте не курили такі тютюни, що я гину від них, та не рзали, як коні, бо я глухну.

— Сиди, Насте, тихо, а глуха — то ти давно.

— Як не глухнути в такім млині, стидайтеси, старі пайташі.

— Та чого ви слухаєте музику з беззубого гребіня? — каже Тимко.

— О, якого ґазду маю, видите ступня! І він ще такий храпливий та слинавий...

— Ти питлюєш язиком, як у млині...

— Тьфу на тебе, старий.

— Вона-би ще хотіла так, як давно, аби її попліскувати по мнєкім, але, небого, вибачай, мнєкого вже давно нема.

— І це ти таке в неділю говориш, окаяннику, таже сегодни-завтра до дучі маєш забиратиси[1])...

— Най і до дучі, а таки старих бабів не буду плескати.

Регіт, сміх, Настин кашель.

*

— Тимку, бери, мой[2]), кліщі та тягни зуб, та я цеї ночи по стінах дравси.

— Котрий зуб?

— Та на, дивиси.

Василь розняв рот і показав цілий ряд білих зубів.

— Та який дідько з зубами, з твоїми? Зуби такі, що залізо перекусиш.

— А я не годен вітримати.

— Я, небоже, не буду до служби божої тєгнути. Терпи, як можеш до післі служби, бо я тепер кров не буду пускати.

— І-і, кілько ти нам крови вже пустив перед службою з бороди та лица.

— То нехотічи, а це інше.

— Васи, а пробуй горівки.

— Сходили діти ціле село та й нема.

— Нешті румунешті[3]).

— А я зараз найду, але аж на кінци села.

— А кілько нас є?

Порахували.

— Літерку як купиш, та й буде.

Всі шукали грошей, поволи, ніби невдоволені, але раді, що буде забава.

---

[1]) До дучі забиратиси — збиратися на той світ.

[2]) Мой — чоловіче.

[3]) Нешті румунешті — чи нема ромунки (горілки).

*

— Розробляйте мило, котрі голитеси, а котрі стрижитеси, то сідайте, бо сонце сходит.

— Тимку, небоже, ти тримай вже трафіку з папірками[1]), бо як котрий віде[2]) з твоїх рук, то мусит цілу книжечку віліпити, аби кров з него не зійшла.

— Та в тебе, Николо, така тверда борода, що я борше-би дику свиню віголив та пустив до церкви, ніж тебе.

— Тобі все недогода, а на Юрка нарікаєш, що має мнєкий волос.

— Бо також пустий волос, таки як у дівки межи пахами... Мині вже рука дрожит, я не знаю, як я вас доголю до кінца, а як ще котрий з вас вівернете ратиці[3]), то таки не знаю, як єго на лаву покласти.

Сонце вже добре зійшло, як Тимкові гості сиділи обліплені паперцями та чекали на горівку.

Микита врешті прийшов з фляшкою і, заки ще обголився, то на столі була горівка і накроєний хліб з чосником.

*

— Пиймо, брьи[4]), бо гони[5]) наші короткі! Що будемо собі жалувати?

— Та нам коби цеї нехтолиці хто доносив, то щебисмо дубали[6]) поволи. Війта[7]) вже не кладемо, ради не вібираємо, послів не посилаємо.

— Все перейшло на читальню, там тепер рєд[8]).

— От, рєд, дівки перебираютси на парубків, парубки на дівок, обіймаютси без встиду та сорому, весіля справлєют та берут гроші за білєта.

— Така тепер у них настала забава, але вони мають розум, не бійси, молоді, світом бували. Польщі ані-ані не хотьи[9]), а панцкі ґрунти хотьи розділити.

— Бігме добре, ніц[10]) не кажіт, тепер з цев Польщев ніхто негоден вітримати: і маєткове і доходове і ґрунтове і від псів і від гноївки... але де що на світі є!

— Та коби могли вібороти! От дай боже здоровлє, Насте, та й не кричи на нас, бо, небого, вжем на розході.

— Та що я вам кажу, дай боже і вам здоровля, лиш не загрійте голови, як котрих зелених свєт: люди йдут до церкви, село обмаєне, а ви лежите, як дубє під любистком...

— Тогди був ґелт, де ті часи?..

Довго ще балакали і Василеві на хорий зуб оставили зо два килішки.

---

[1]) Трафіка з папірками — державна продаж тютюну, де продається і папіросний папір, папірки.

[2]) Віде — вийде.

[3]) Вівернути ратиці — вмерти.

[4]) Брьи — братці.

[5]) Гони — вузький, а довгий кусок землі. Порівняння життя з вузьким куском землі.

[6]) Дубати — жити.

[7]) Війт — сільський старшина.

[8]) Рєд — уряд.

[9]) Хотьи — хотять.

[10]) Ніц — нічо.

— Та йдіть вже до дому, та коли вас жінки зберут до церкви, і коли я вімету оте волосє, кінцкі гриви з білих коней...

І вони виходили з хати зі спеченими обличчами, які сонце довгі роки пражило; воно й тепер зараз увіссалося в них, та й вони його несли до своїх домів.

ДІД ГРИЦЬ

Я поїхав відвідати мойого старого приятеля Гриця. Він давно оглух і тяжко з ним перебалакувати. В руках мав зелену галузку, а коло нього на траві сидів його невеликий внук.

— В добрий час ви приїхали; я переродивси на молодого, лиш не знаю, чи на дитину зійду, чи на стару голову стиду наберу. Чую тоту музику, як моя стара йшла за мене, дуже бистрі голоси позалітали в уха. До тепер були, як оловом залляті. Мука бути глухому, слова вянут на язиці, а стара лиш посмішковуєтси з мене та пищит, як сойка в самі вуха: „А, нема вже як вічів[1]) слухати та з престолів самому до них говорити". Мині з жьилю за люцким словом нераз хотілоси дати себе замурувати. Гірко воно, як живе ще тіло обростає коров[2]) та стає стовпом.

— Приходитси сидіти в свої[3]) душі, як у завалені хаті, де всьо розбите і понівечене. Дес як з мраки, як з мокрого попелу таскати свій розбитий маєток та від спузи[4]) обтирати руки. Рідні діти такі, як чужі, я забув, що вони були малими.

. . . . . .

— Давно дуже, як нас у місті, самих господарів багато зібралоси з Черемша, знад Прута і знад Дністра, як привезли хлопців до школи. Вони такі тихонькі на міськім ринку, як риба розкидана по дорозі; гинут[5]) тікати в зелене поле. Мами сидят на возах, плачут та потихо проклинают наших дорадників, а ми, батьки, радуємоси: та доки, кажемо, будемо дурні та панам служити, будемо поки діти не вівчимо, а тоді і панів понагонимо. А гет потім, як діти в школах попідростали, то ми, самі дужі господарі гомоніли коло них, як бжоли коло цвіту.

— І той жьиль, коли я, як замурований цементом, попав у глибоку пивницу, зробив із мене такого, що зачьив забувати то, що мене в житю все радувало. Як я кілька день тому почув у собі нову силу, то господи, відий все сонце, яке я двигав на собі три покоління, воскресло в мині, всі пшениці, шом вікосив, ще немолочені. Тепер я багач, ще погудую цілу Україну. Всі морози, що підо мнов жили віки, тепер мене кладут на ноги. Іду ніби до дітей, стара напхала в торбу всілячини: і цего їм і того їм, не жалує мене, сідлає як коня. А я замітілями та бурею йду радий, веселий, бо на переді діти, а на заді біла хата.

— А що вони здорові, ростут, вчутси.

---

[1]) Віче — народні збори, мітинг.
[2]) Коров — корою.
[3]) В свої душі — в своїй душі.
[4]) Спуза — попіл.
[5]) Гинут тікати — аж гинуть, щоб втекти.

— Відпочиваю по дорозі, як дуб міцно закорінований у землі, а галузє під небесами, в школі. Тепер я віджив і щем дужий, похожу ще по свої дорозі, бо маю доброї, ласкавої душі в собі повну пазуху.

. . . . . .

— Гей, як вони всі покінчили школи — тоті наші діти, та як пристали до нас, як ми збилиси до них до купи! Де, моспане, тут вже шандарям дати раду. Сунемо за дітьми тисячами, моцні та розумні. Свої на переді. Встає Франко з таким ясним чолом, як сонце, спокійно вчит нас, бо він все знає. Приповідає нам, що як кождий з нас посидит у креминалі[1]) за мужицьку справу, то вже ніколи нічого боятися не буде... А Павлик ледве дише, розповідає завзято тонким голосом — гет ніби без надії — про нашу нужду, а там ззаду, від дверей крикливий Трильовський в биндах, як дівка, та все сварит, а молоді через це все ближче тиснутси до него. Одно слово: земля по містах дудніла під нами і неодин панцкий вугол утік із свого гнізда.

. . . . . .

А як Франко приїхав до мене з молодими ночувати, то жінка, хот як вічів не любила, але не торкотіла на мене в малі хаті, бо виділа, що наші молоді вчені були коло него такі щасливі і ясні, як-би він кождому поклав золоте колісце на голову. А я приперси до ясеня в саду та й кажу: Господи, ти звеселив світ свій цими звіздами, а нас, бідних мужиків, звеселив ти Франком. Будеш мати молитву мою за него щодня.

— А в хаті я єму сказав: „Мині неписьменному ваше письмо одно за другим сини читают, старе і нове. Коби вам бог тільки сили дав, абисте відшукали всі наші письма, з землі, з старих монастирів і ті, що замуровані в панцких палатах. Та нагадуйте і нас, хоть по трохи. На другий день я віз єго до колії[2]) та здибав якогось пана кіньми, як змиями, але я з дороги не звернув і капелюха не здоймив. Небоже дідичу, я ще не такого пана везу, як ти.

. . . . . .

— Ми росли, діти наші множилиси, всі одного духа, та війна багато їх поклала в сиру землю, а всі, що лишилиси, яких ми вігодували і що їх Франко навчив, зробили одну коменду українську[3]), а коменда, каже, має бути Україна. Хто цего часу в нас не видів, тому бог, видко, ласки не вділив.

— Внуки пішли, а я ще і внуку відпровадив, аби в шпиталях ходила за хорими. Ані одно не вернуло. Стара здуріла, мене лихословила, Україну проклинала. „Ходив ти, — каже, — ціле житє по вічах та й діти заказив та й пустив їх стрімголов". А діти нібито нічого не кажуть, обминають, що я кости їх дітей порозкидав по всему світу.

— Я вже був і злагодивси йти за внуками, та Поляки ймили на границі, та притащили до дому. Довгі роки сидів я поза вуглами хати та не смів до неї ввійти їсти; зробив собі постіль між худобою, та там перебував і літо і зиму. Я оглух, осліп, їсти не їв, хіба барабольку і трохи води. Так мене світ минав і мої діти.

---

[1]) Кремінал — тюрма.
[2]) Колія — залізниця.
[3]) Тут автор говорить про галицьку революцію 1918 року.

— Та найгірші ті наші, що пішли на службу. Бо як приходит польський жандар, та гонит сина на форшпан, то я беру батіг і сідаю, абим лиш знав, куди їхати.

— А що, старий, де ваша Україна, а кілько моргів поля ти хотів від пана, а яким міністром мав бути твій внук?

— Глухий,—кажу,—не чую нічо.— То вожу, або дівки з ними, або вулицями смітє закіскую і роблю службу. Але ті наші, що пішли на чужу службу, ніби від мене відвертаютси, ніби не пізнают, ходят сараки, як песики, що їх ґазда пустив у чисте поле.— Але одна молода професорка[1]) таки мене пізнала. Не плаче, не заводит.— Діду Грицю, що буду робити, мій преложоний[2]) хоче, абим пристала на єго віру.— Небого, кажу, не йди до них в гості, як вони твоєю вірою гидуют, сиди в свої хати, та їж чорний хліб.

. . . . . .

— А до вас тепер я маю велику просьбу. Чи я такий здоровий буду довго, чи коротко, бо я відродивси... Але як умру, то зараз приїдьте до мене, бо боюси, що як вже буде по мині, то мої діти пообдирают стіни, та Шевченка, та Франка, та всіх наших вони повикидают на під. Вони їм діти помордували, вони на них дивитиси не годні, а як я вже буду лежати в деревищі, то запитайте при людях моїх дітей, чи вони мої ці образи будут в хаті так шьинувати як я, чи пообертают лицем до стіни, аби приподобатиси екзекуторам та жандарам. Цей малий внук, він-би ще пошьинував моїх приятелів, але де йому ще до сили.

— То як мої діти не схотіли-би пошьинувати моїх святих, то купіт шкірєну шкатулу та покладьте їх мені на груди. Кажут, що шкіра не гніє віками.

— Та ще одну просьбу маю. Лишаю букату[3]) поля, на кого вже ви тепер скажете, аби, як будут згортати кістки наших стрільців у купи, то аби і за мене хто там згорнув кілько лопат. Але високо, бо на тих костях зацвите наша земля. А до похорону я маю все злагоджене, ані одного цвяха дітям не треба постарати.

*

На другий день ранісенько прийшов післанець, що дід Гриць, як я від'їхав, казав собі малому внуці заграти на сопілку, напився молока, жартував їдко зі своєю бабою, убрався в білу сорочку, засвітив свічку в руках, ляг на постіль і зараз сконав.

---

[1]) Професорка — народня вчителька.
[2]) Преложоний — начальник.
[3]) Буката — кусок.

КЛИМ ПОЛІЩУК

ІЗ ЦИКЛЮ „МІСТО“

ЗУСТРІЧ

Сонна вулиця — понурий коритар,
а сніг простісінько в одверті очі.
Стоїть сама... Пригасла, як лихтар...
Чекає, жде когось із ночі...
Лице мерця, та барви не линяють,
а брови — стрілами, як чорні крила.
Так рідко йдуть... і ті чогось минають,
хоч їй давно стоять не сила...
Проходжу сам з тривогою поета,—
в душі первісні і прийдешні муки.—
Раптово — сміх, як острiє штилета
і — струнами — тремтючі руки...
Спинивсь на мить, ніби з якогось дива,
не знаючи, що хтів-би їй сказати...
Всміхнулась перлами: „Була-б я нещаслива,
як-би могла, як ти, все відчувати!..“

ДІВЧАТКО

Білим мереживом віти дерев,
зоряним блиском бульвари,
зойком жадання автобусний рев,
смугами в сні — тротуари...
Вальсом осніженим ніжки дівчат,
кроком ритмічним примари,—
мить, наче дзвоник, звук легких санчат
мчить вже підібрані пари...
... Там, де гірляндою низка вогнів,
саме на розі,— дівчатко.
Глянув я в очі і враз онімів:
... мертве при персах дитятко...

Львів, 1925 р.

М. ДРАЙ-ХМАРА

ПАМ'ЯТІ С. ЄСЕНІНА

Над ним лиш чорний прапор має,
і десь на стінах крови слід,—
а в серці він ще й досі сяє,
мов золотий метеорит.

Я пам'ятаю вечір тмяний
над Петербургом голубим:
морозний блиск і вітер п'яний,
і над Ісаком — сизий дим...

Огнями розцвіла естрада,
і стало ясно, як удень,
Душа була бентежно-рада
і ждала чарівних пісень.

Дзвеніли на естраді гусла,
і пісню лебедів співак.
Нараз музика та загусла,
і вийшов винозор-юнак.

Блакитноокий, кучерявий,
стрункий, як ясень молодий,
він ще не знав гіркої слави:
уперше він прийшов сюди.

В сорочці простій і в каптані —
неначе вчора із села,—
а очі тихі, як у лані,
і ніжність із очей пливла.

По залі голос малиновий
розливсь, як весняний струмок,
і в кожнім жесті, в кожнім слові —
вишневе квітнення думок.

І досі, як живі: березки
над ставом, біля кошениць,
співучість польової стежки
і тепле мукання телиць.

Життя ще не було пропито
серед повій та гультяїв —
і був він, як ядерне жито
перед грозою нових днів.

Хвилини споминів чи жалю —
і наче вітер запашний
дихнув на урочисту залю
диханням колосистих нив.

Уже минуло десять років,
одцвівся солов'їний сад...
Ми не почуєм його кроків:
він не повернеться назад.

Над ним лиш чорний прапор має,
і десь на стінах крови слід, —
а в серці він ще й досі сяє,
мов золотий метеорит.

Л. СЕЙФУЛІНА

З рукопису

СТАРОЮ МЕЖЕЮ

(з повісти „КАИН — КАБАК“)

Алібаєв підкинув у піч новий жмут соломи.

В хатині стало душно, ясно. За вікном лютувала метелиця, і тому особливо дорогі жар та світло здавалися цим трьом, що ще не спали. Вони розташувались у-ряд. Пімокат лежав на животі, покашлював, майже не встрявав до розмови. Великими сумними очима дививсь на вогонь. Обличчя його, зморщене вже, з сивуватою ріденькою борідкою зробилося наївне і тепле. Завжди він заважав всякій розмові жовчними причіпками, недобрим смішком, в'їдливою настирливістю, подібною до безсилої злости недолугої, беззубої собачки. Кудашов не раз на нього поглядав з ласкавим здивованням. Всі троє, що випадково зустрілись біля одного огнища, під захистом однії хатини, яка кріпко вкрила їх од негоди, од лютого ворожого подиху стихії, найшли дорогоцінну радість душевного великого зближення. Кожний відчував теплу людяну зацікавленість розмовою, думками, долею иншого. Кудашов не кваплячись докладно розповідав за свій арешт.

... явився, значить, цей хлюст, до нас, реквізував по всіх дворах кожухи й кожушанки. Дивлюсь я, а воно бач не туди, хвилюється люд. Взяв, та в себе в волості заарештував його, кожушанки назад пороздавав. Не мав він закону на те, пізніш усе вияснилось. Так як-би ще Савку того зобидив, іще-б не так, ато порабував і винних і невинних, і для себе главне багато таким робом хапком-лапком понабирав. Ну, а в його мандат, волосне наше начальство злякалось. Значить, його пустили, просто можна сказать, одбили, а на мене донос. На їхнього доноса з города прийшов наказ мене з помошниками моїми арештувати. Навіть підводи не дали, піхтурою в город пригнали. Одсидів я ото в чекі, в одному номері з иншими шіснадцять суток, поки діло розібрали. А потім як у кадрілі, він туди, а я сюди, на своє місце.

— А чого-ж ти не обидівсь, не збунтувався, знову робиш.

— Та чого-ж там обижатись, товаришу Алібаєв?

Дурість та лиходійство, мов та трава-бур'ян, поміж травою з землі пре. Погано, погано, що й казати, не добре. Я як із Франції з плену втік, дуже до більшовиків кортіло. Ну, тоді здавалося, що все у нас добре, нігде ні порошинки, а побачив багато поганого. Спершу дуже за серце взяло, а подумав трохи — не обіжаюсь. Я все таки не забуду, як я до них через страсть тікав. Добіг — не втічу, сказати-б так: через ті труднощі кровна сім'я моя стала це — більшовики. То в иншому десь місці я мов та чужениця, а тут усе своє. Де й засмердить, так своя-ж болячка, не одплюєшся од неї, гоїти треба.

Він захопився. Докладно розповів, як тікав, як тричі вертали його назад на тяжку штрафну роботу і як, нарешті, перебравсь через Швейцарію до Росії. Перед очима йому вставали картини чужоземного життя, перебігали спогади, події, розмови, городи, гори, моря, пережитий одчай і радощі, полон. Він говорив з перепинками, гублячи звязок, слова, але з великим щирим запалом. Потім Пімокат повільно й сумно роздумував у-голос:

— Трудящому, як він не п'яниця та не ледащо, жити завсігди можна, навіть за теперішніх злиднів. Одне погано: дохтурі путящі майже всі з буржуями повтікали. Коли я захворів, і в городі не зуміли помогти, якого добра пролікував, а й зараз кашель груди сушить. Ніщо мені не миле. Я й не розбираю, гарні чи погані в нас тепер правителі, ось вчених у них мало, це погано, непутящі дохтурі... Іще перед війною в нас, казали люди, киргиз один своєю киргизькою молитвою добре на грудну хворобу помагав... А що, Ригоре Петровичу, ти-ж сам киргиз із роду, і тепер у їх буваєш. Розвідайся, будь ласка, куди пропав цей знахор, кривий Шишингара. Я й за сто верст до нього вдарюсь.

Кудашов перебив:

Правда значить ви з киргизів? А дійсно й лице ваше таке, що зразу вгадаєш.

Що груддю, що муддю ввесь в батька пішов. А ось чекайте, як я на світ народився — дуже цікаво.

Алібаєв глянув на Кудашова поглядом, який не бачить, поглядом, зачарованим якимсь далеким видінням.

— Цю зиму часто сни мені як згадки сняться. То самого себе хлопчиком бачу, то увижаються мати з батьком, котрих я ніколи не бачив, які й були вони із себе. Родительку я бачив, та тільки очі тоді були у мене ще молочні, незрячі.

Всячина, все з далекого, як дідові старому на розум уві-сні находить. Прикмета кажуть така, що нестарому чоловікові це к смерті буває. Ві сні душа прощається, жаліється, дивиться, де ходив, що бачив, чув чоловік. Ця дівчинка русява теж жалю завдала, дещо згадалося. Сухотонька твоя, Кудашов, а що ні? Ну, ну, хоч батько буржуй, батька й по зашийку можна. У мене теж така була... Похожа. Еге-ж. А каглу ти, Кудашов, засунь. Прогоріло, ато знову вихолодить. Родився я на світ цікаво, не так, як инші.

Дивлячись нерухомим поглядом в загаслу заспокоєну пащу галанки, Алібаєв оповідав повільно, по-селянському строго, слово по слову, по роках, з самого початку, мов старою межею проходив у думках.

... Дівка, значить, була вона православна, а в голодний рік киргиз її кормив і всю сім'ю її порятував. Вона з тим киргизом і полюбилася. Одвіз він її до свого кочовиська. Дітей наплодили. Ну, а в Олександрівці якраз тоді саме главний місіонер проживав, щоб околишніх киргизів на правильну віру навертати. Завзятий, достойний чоловік був, до свого діла гарячий. Багато киргизів охрестив. Ну, сказать ще тут, після голодного року, як товар перевівся, вони надовго захляли. По своїй охоті багато на православну віру наверталося, для новохрещенців начальство новий посьолок спорудило, хату кожному завели, конячину, корову й хліба, поки там обживуться. Сам губернатор з іконами раз їх благословляти приїздив. Бач воно як гуртом

хрестилися, сем'ями, а в хатах маханяку жерли, по-киргизькому балакали і Магомета та Миколая угодника однаково шанували. Мать і досі так живуть, на руських не перейшли, якщо не розбіглися. І тоді, влітку на траву, в шатра багато тікало. Ну, а піп цей, місіонер старший, бачить — багато киргиза хреститься, ще гарячіш узявсь. Як-же, мовляв, так, тут невірні чередою до православного бога сунуть, а тут бач ось який случай. Мати моя, жінка правильної віри, з киргизом зійшлася, дітей народила од нього, їх не хрестить і сама православного бога одбилась. Одразу, значить, матір за карк до попа.

В гарячі жнива із поля взято. Після голоду дехто з киргизів сіять почав, руські під боком — навчили. А батько мій, нехристь, і собі. Може, вона по-свойому звичаю селянському на хліборобство навернула. Притягли її до місіонера на кухню. Обрядом киргизка, але по-руському добре балакає. Дітвора чистокровні киргизята, прямо нефальшиві. Дівчинка старшенька, ще так-сяк слів з п'ятірко руських пропхикала, а хлопченя, п'ятиліток — одно горло по киргизькому булькає, — одежу на їх розстебнули, дивляться, хрестів нема на шиї. Все це, що вам розказую, пізніш од людей почув. Сам не бачив, мною матуся вагітна була. І ті, старшенькі сестриця з братанами переказували мені, вдалися, як я, в батька: чорнющі, кривоногі. Галасують, белькочуть, трусяться. Мати на полу навколішках горзає, ноги попові ловить, сльозами доріжку заливає, голову витягає, хреста на своїй шиї за шнурок смикає, показує, не змінила, мовляв, віри, по-православному молюсь, за гріх з чужовірцем одмолюсь, перед богом буду маятись і каятись, не карайте по людському закону. Крізь сльози кричить:

— Хуч киргиз, хуч поганий, для православного як собака, а мені дорогий. Змилуйтесь. Батько моїм дітям, а мені й без божого благословення чоловік. Не розлучайте. На гріх він мене не силував, сама згоду виказала. Од смерти він мене врятував. До Русалиму пішки богу молитись піду, не однімайте від його дітей, він до дітей тягнущий...

Піп головою крутить, пальцем на образи тикає.

— Не можна. Сама гріхом смердиш, і дітей в невіру завела. Бог не дозволяє, цар не звелів.

Закон тоді такий був. З православних дозволялось переходити тільки на німецьку віру, ну, вони-ж теж христа признають, а коли до Магомета, або на жидівську, не можна, за це в тюрму. Розказує їй піп про цей закон, заморився сам, аж губи побіліли. Коли бабі чоловіка бажаного одбирають, її законом так само на розум тяжко навести, як і вовчицю зануздати. Кланялась, плакала, благала попа, а тоді увібрала в себе живіт та як не кинеться мов кішка та — стриб на попа, заверещала та цап його за патли. Народ на кухні товпився, подивитись біжать. Кинулись пастирю помагати. Що-ж ти думаєш — мов озвіріла баба. Вагітна, а поморочились з нею, поки скрутили. Заперли її в поповій бані, у дворі. Аж ось стражник біжить:

— Так і так, Ваше благословення, я до цього діла не майстер, що тут робити? Баба в пологах, дуже мучиться. Повитуху-б усе таки добре, хоч родителька й богохульниця.

Піп рукою одмахується, чути не може про неподобу жіночу, а попадя зжалилась. Послала куховарку по бабу-повитуху. Та прийшла,

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Х.Д.У. Інв. № 205 99

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ХДУ Інв. № 173912

помолилась перед образами, потерлась — помнялась, все таки далася, каже:

— На гріх, чи на спасення вийде, а потруджусь коло поганого черева. Куди-ж бабі дітися, як пора прийшла. Хай бог мені простить і звидить.

Ця бабка, повитуха моя, довго жила. Як я більшеньким став, вона мені проказувала:

— „Під веселим боговим оком мати завагоніла тобою, не доглядів він од нехрещеного, в сорочці син народився. Будуть тобі значить, солодощі в житті, терпи, дожидай, небезпремінно буде. В сорочці на щастя родяться“.

Ну, сорочка та не дуже мені помогала. Мало меду зазнав хоч і в православних, бо чуженицею мати покинула. Тяжко вона родила, попадя крепко розжалилась. Ублагала попа, привели до неї в баню моїх братана з сестрицею. А може репетували через край, допекли всім у домі. Тільки й стерегти тут баню перестали. Осталась сама мати з дітьми. Бабка теж щось не дужа в бані ночувати. Пішла додому, і мене з собою понесла, щоб не придушила породілля в муках. Вона й після пологів не заспокоїлась. Усе стогнала, на банній полиці то на один бік перевернеться, то на другий. А серед ночи видко очутилась й втікла разом із дітьми. Опісля довідались: родитель мій, киргиз, немов кулик тобі, що пташенят загубив, розума пустившись, конем по селу гасав.

Може стрітились, разом дьору дали, хто'зна. Послали другого дня до батькового шатра — ні слуху, ні духу. Тільки вугілля од вогнища осталось. Чутка була, що батько на инше кочовисько укочував, а матір немов-би тут-же коло шатра сконала, хто'зна. Я виріс обчеською дитиною, молоко грудне і те не від однієї жінки, годували мене грудями жалісливі баби, котрі обличчям моїм киргизьким не гребували. Гріха не боялися: в церкві мене по християнському охрестили. Навіть до благородних родичем з купели попав: становий пристав за хрещеного батька був, а за матір хрещену сама попадя. Гей ви, друзяки, не заснули ще? Далі розказувати? Я можу, розійшовсь. Дивно самому, немов-би з боку, як друга людина жила, дивлюсь. Ну, ото христили мене й назвали Григором, хрещеного батька Петровичем величали, і мене записали Петрович, а щоб гріха свого родимого не забув, фамілію киргизьку, батькову дали. Звався той киргиз Алібайка. Я од нього по світу гуляю Григорій Алібаєв. В колисці гойдався в бабки-повитухи в халупі, на ноги твердо став, добирать круг себе що й до чого почав, отже п'ять літ з роду як минуло, до попа на кухню жити перейшов. Гостям під празник та на менини мене виводили показувать. Місіонер розказував, як господь чудесно мене у православії втримав, не дав матері з собою понести. Купчиха Тимонова сльози хусточкою втирала, давала мені цукерку й по голівці гладила. Спав я на плиті, бо кухня була холодна, а плиту палили часто. Піп локшину з бараниною любив. Жилось мені добре, довільно та тільки хрещений мій, становий, поласився на мене, випросив у попа собі. Почав я в куховарки станового на постелі спати. Вона мене на сон грядущий поганцем лаяла, потім сама на мене влягалась і спалось мені тут тепло, хоч харчі гірше за попові давалися. Становиха за хазяйство дбала, тільки-ж

скупа була. І тут на менини до гостей мене кликали. Тільки для попа я „оченаша“ для гостей читав, а тут мене співати вивчили „Ах, морозець, морозець“ і руської танцювати. Одного разу, на святках протанцював, проспівав своє і мировому судді вподобався. Він мене в станового в карти виграв. І ріс я не кріпак, а ще гірше — нічий. Хто взяв, той і душі й тіла мого хазяїн. Так отож і перейшов десяти років віку од станового до мирового. А що вже плакав гірко, як тепер бачу. У мирового, по совісті згадавши, теж мені не погано жилося, та серце боліло. Садовив за стіл він мене вмісті. Не семейний, скучав. А спав я в нього, як пан, на дивані. Балакав він зо мною мало. Дивиться було коли на мене, а очі в нього каламутні такі були, чисто тобі з просоння. Пройде повз тебе або й просто на мене було дивиться, а бачити не бачить — ну вже як коли роздивиться, добре, засміється, тицне двома пальцями під ребро: живеш, махамет? Живу, одказую. Та й уся балачка. А більше мені й робити в нього нічого. Скучив я. А все таки я жив у нього і не втікав-би, коли-б не настрахавсь... Із тиждень прожив я в нього, аж кличе мене він до себе в спальню. Увіхожу, він — у підштаниках, спати вкладається. Говорить щось до мене, про що тепер і не пригадаю, говорить, а сам перед дзеркалом сидить. Я дивлюсь за його спиною в дзеркало і бачу: зуби витягнув, у стакан поклав. Потім усього чуба з голови правою рукою зняв. Серце мені тьохнуло, зроду такого діла не бачив я, щоб ото зуби витягти і чуба зняти можна було. А він і собі в дзеркало те вгледів, що мені морду од страху косяками взяло, взяв та зумисне, щоб ще більше налякати, схопив себе за обидві щоки та голову обома руками тихенько хитає. Я думав, що й голову він може одґвинтити. Закричав я мов опечений, та з спальні, із дому драла. Так налякався, що й темрява не в страх. За село втік і не вернувся туди більше. На ранок до старця мандрівного пристав. Говіркий такий попався, голосом своїм переполох з мене вигнав. Пошвендяв я з ним верстов зі трицять. Ходити й канючити „богаради“ надоїло мені. Взяв я та в великому багатющому селі — Скоробагатське звалося — і одстав од старого. Ну, а десь під стріхою треба-ж десь притулитись. Хоч і літня пора, чим-же прохарчитися хлопцеві. Никав я, никав по селі, на вечір береться. Іде мужик по дорозі. Глянув на мене, засміявся. Відкіля ти, каже передиривка — косоокий значить. Я мовчу, а сам ним, як собачка неприкаяна, швендяю. Ішов, ішов та в сльози: їсти розбирає. Правда таки, тягло від голоду за кишки. Він нічого, не лається, пожалів мене. Добре, каже, іди за мною, нагодую. Я за цим хазяїном по своїй охоті пішов і на ранок нікуди йти від нього не хотів. Баба його кійком мене виганяла. Пішов та знов до двору звернувся, під ганком у них переспав. Ранком дітлахам своїм приказала мене з двору прогнати. Побили, подряпали, утік, а на ніч ізнов до них. Лаялась, плювалась баба, била мене, а потім нічого. Загадала воду до бані в лікарню носити. Цей мій хазяїн при волосній лікарні за сторожа служив. Лікарня не по-городському зроблена, проста собі. А в баню з чорного ходу сторожиха мужиків паритись пускала, що од поганої хвороби лікувалися,— теперенькі звуть — венерическі. Сторож гребував парити їх, а я парив, спину віничком мив їм, мазями мазав. Вони мені за це по п'ятаку з тіла платили. Заробіток сторожиха брала. Ну, нічого, років з п'ять не

менш я в них прожив, а потім чогось нудьга мене напала. Обмиваю болячки, а самому на сльози й блювати верне. Засумував я, хворий тай годі. Та вже шіснадцятий рік — до парубоцького віку один щабель остався, митикувать навчився. Ніхто не хоче. а я мию. Поневолі, бо дітись ніде, обижатись на свою долю став. З обиди такої піп та становий тепер мов рідні показались. Надумав знов назад податися до них. Нудьга, журба мене обсіла, поїдом їсть, чую — нема вже сил. Тягне мене в Олександрівку. Як-не-як — батьківщина. Ну, що-ж — я ходу туди. По-під віконню ходив, з того й прохарчивсь дорогою. Народ тоді щедріший, милостивіший був. Скрізь подавав. Ну, прийшов — драстуйте. А з ким здоровкатись? Мирового параліжем розбило, попові службу вищу дано, в город великий перебрався, становий цілий, там де й був. Я й об'явився до нього. Він нічого, засміявся, упізнав, каже: ти як-же без документу швендяєш?

Врябів я, одказую:

— Мені документу не треба, у вас я хочу жити.

Він сміється:

— Ич, тихесенький який. Навіщо мені ти здався?

Документа мені виправив, а в себе держати довго не схотів. До Івана Пилиповича, купця Тимоніна в помішники мене пристроїв. А щоб ласощів не крав я, в перший-же день хазяїн до хвороби пряниками мене обгодував. І досі'д пряників верне, так об'ївся я тоді. Ну, на цьому місці довго продержавсь. Клопітно, зате їсти хоч одбавляй. Одежі хорошої закортіло — дай, думаю, справлю собі. В купця лекше її вислужить, як у инших хазяїв. Заплати мені ніякої — умова така — та за старання матерію на одежу празниками дарували й годували до схочу. Об одіж старався, щоб бабам вподобатись. Фізія моя була їм неподобна. Думав, як одягнусь, котора й гляне ласкавіше. Куховарка з нижньої кухні мене вгонобляла, ну з себе така, що тільки зуби заціпивши, з нею на гріх ішов. Літ так сорок з гаком, ряба і на лобі гуля кров'яна, гузка якась отаким-о червоним бугром розрослася. Я хоч і клишоногий, а тілом крепкий, настоятельний. Але що-ж, серце дурне мав, ласкавий був. Припала мені до самого серця дівчина одна, сестра почтового начальника. Із себе була вона тоді крепкенька, біла, русявенька така. Одразу, як глянув, чисто рідна мені стала. А волосся те в неї таке-ж було, як у цієї Галинки, у твоєї. Отаке-то. Все об ній турбуюся, думаю, щоб для неї таке хороше зробити. На почту, треба, не треба, бігаю. Як гривеника якого лавушник з доброго серця кине мені, я мерщій марку купувати. А навіщо мені та марка? Куди її ліпитиму? Ну, грошенята не часто перепадали, по марку на тиждень і два раза не пробіжиш. Помогло. Лавушник „Сельский Вестник" газету й „Родину" журнал виписував. Приносив я ото їх. Я в цей час самоуком читати потроху да потроху навчився. Через те й заглавія памятаю. Ну, бігаю рік, бігаю другий, дівчатко, бачу, брат, піддалось. І косоокий киргиз, а вподобався — звикла. У брата, бач, вона замісто куховарки, хоч і жінка в брата є своя і нянька коло дітей. Занятія не для панів, ну, отак як у мене. А брат узнав про нашу згоду, в пасію вдарився. Як не як сестра йому рідна. Краще хай в дівках дівулею звікує, ніж за робітника оддати. Надумали вони з жінкою вирядити Фросю до дядини якоїсь у чуже село, на час. Почти отої начальник

моєму хазяїнові пожалівся. А в того після празнику храмового од перепою в голові джмелі гули.

— Украдь, каже, дівку, заплачу за вінчання, владнаю. Я його не люблю, брата Фрошчиного, виходить, не такий уже й пан, а губу бач як копилить, нехай похвицає.

Ну, так ото й вийшло, повінчалися, що й ніхто не знав. Сам купець опісля роздумав, сердився, мало з двора нас не нагнав. Та якось не теє. Дуже я для нього старався, не вважав на себе. Гроші, що на весілля був я потратив, примусив мене він у нього одробляти, і подарунків не давав уже ніяких. А Фросю на чисту кухню до куховарки їхньої в підмогу поставили. Спали ми з нею в холодній коморі на дворі і влітку і взимку. Нічого, молоді, гарячі, не задубіли. Тільки через рік дитя родилося, хазяї звеліли Фроську з грудним куди хочу, щоб з дому куди вгодно. Ну, в ту пору весь світ мені був повна чарка. Все вдавалось. Міністерської школи завідующа, стара дівуля, а добра, Фроську з дитям за сторожиху пристроїла. У первий раз рідня в мене на землі об'явилась. Всяк час до них тягло, а з двору хазяїн раз у тиждень на одну ніч пускав. Гарячий я, не сповняв його приказу, вигнав він мене. Та через три дні назад завернув. Тільки за харч саму робив, а старався з усіх сил. Вернув і навіть жалування три з половиною на місяць поклав і к празникам уп'ять дарунки.

Це якраз я вже заноровив, заплату запросив. Прожили так три роки, ще дівчинка у нас найшлася. В салдати мене забрали. Н-да, солоно показалось. Що-ж, погнали. Я тікать думав. Фроська на розум навела: мене з дітьми каже погубиш, потерпи, хоч до строку. Терпів, письма бабі своїй такі одписував, що вчителька плювалась. Сама написала мені, що читать Фросинії листи мої не буде, коли ніжності всякі не перестану розписувати. Чисто, мовляв, як не до жони законної пишеш, а до полюбовниці. Такого людські салдати не пишуть. А я не ярував, а з нудьги тулився. Опять чуженицею в ярмі, та й чи багато з своєю сім'єю я натішивсь? Що далі, то все згори вниз і вниз, роками багатіше, а життям бідніше. Війну об'явили, той додому не попав. Ув одпуски як вийшло, не пішов. Бо трошки пізно вийшло вже. А лист у мене в кишені вже потерся. В ньому вчителька одписувала, що Фрося од застуди вмерла. Кашляти вона правда ще тоді, як у лавушника обоє жили, часами гляди й закашляє. З того, мовляв, і простуда до смерти вредна їй прийшлась на кашель її. Чого-ж іще? Голову об стінку розбить хотів, думав, мозок перевернеться з досади. Нічого, одійшов і за дітей серце боліло, ну, а в одпуск не захотів. Без Фросинії й діти тільки горе роз'ятрять. Не можу без Фросинії з ними бути, і вони без неї не в радість. Завідующа їх при собі зоставила. Которі старі дівки в собаках, у птахах, у котах кохаються, а ця до моїх дітей, ще як Фроська була, серцем притулилась. Пише, в теплі вони і в холі. Пособіє на їх ішло. Вхопив я себе за патли, стукнувсь башкою об кулак, не хочу мовляв і в одпуск. А опісля на фронт у действіє попав. Ну, та що про це розказувати? В кожній сім'ї од синів знають. Мене не вбито, гаразд навіть не ранено, одна нікчемна кулька влучила. А все таки иншим я став. Після хворості так буває. Не то ушкодило, не то через край виправило. Страх загубив. Себе не жаль і нічого не боюсь. Без страху людині не добре, невеселе серце в людини,

коли нічого не боїшся. Чого там було боятись? Смерть кожного дня при боці чатує. В житті таке буває випаде, — не одхрестишся, боєм не одіб'єшся. Трусись не трусись, на роки й трусіння не хватить. Чоловіка обідить не жаль. На що його жаліти? Може, він тут останеться, а ти завтра витягнешся, пальцем не ворухнеш. Добро збирати не охота, та й не забереш із собою. Ми там грабували скільки влізе, та куди його те награбоване? Поки до дому, не вбережеш його, а як його додому донесеш? В садибах покинутих посуд там усякий, крісла, роялі, їх не забереш. Золоті брязкотельця це чинам вже вищим доставалось. Одежу? Куди її візьмеш? Вузли з собою в переходи не попреш. Заразним дівкам роздавать, та ну їх!.. Подивишся, поміркуєш, та там-же на місці об долівку бацнеш, або підпалиш. Нічого не шкода й нічого не страшно. Як свободою нас поманили, я не од страху з фронту втік, а скушно. Которі салдати кричать, радіють, а мені скушно. Про дітвору згадалося. Подумав, може біля їх, за їхні голови боятися чого почну. Сон мені нехороший став. Ну, висплюсь, думаю, в хаті домашній на дітей погляну і може тоді для себе чого-небудь видумаю. Дітваки, це... в очицях їм уже розум світиться. Нічого, щіпонуло за серце. А все скушно, і сон усе нехороший: ні вухо, ні голова не засинає. Скоро очі заплющиш, а все те саме, денне все в мислях, як живе стоїть. Захотілось розтрівожитись мені, на сходки свої ходжу, в город на мітинги, ораторів слухаю. Почав у партії, в політічеські записуватись. Побував і в народній свободі і в есерах, і в меншовиках, опісля до більшовиків перейшов. З цими інтересу більше, шуму більше. В Олександрівку вернувся. Первим ділом за Тимоніну лавку. Трусонули ми з товаришами багатія. Із добра із його я собі сього-того нагріб, а на біса? Діти ще маленькі, на добро чуже ще не дуже завидющі. Погалакають на новинку, та й забудуть. Чуже добро— на чорта? Попокрутився я все таки з політикою, по багатьох перебував я головою. Ну, не з веселим серцем, а так тимчасом гороїжився. Отаке-то. І до дітей я ні так, ні он як. Одвикли чи що. Не туляться до мене. За цукерки тільки ластяться, пропаду, не заплачуть. Ця стара дівка, вчителька, мене, мать, переживе. Крепка ще. Звикли до неї. Чужа, а їм так вроді родителя. Ну, що-ж тут ще? Батька їм не треба. Я навіть злобитись на них став. Іще наполошив. Колчак їх зі мною розвязав. Як він воцарився, на Олтайську губерню я подався. Там з партизанами здибався. Отаке-то. З усякої печи хліба коштували. Врага не жаліли. На тій війні, на царській, я вроді без злости воював. Убив коли кого, так попав не видівши. А тут: ти на мене, я на тебе. Не спішив, як убивав, з витівками. Ремінь із спини одного разу я вирізав і зірки офіцерські на плечах цвяхами мітив. Всього траплялось. Ну, мене там знають. В Іркутській губернії теж. Нічого. Тоді я мов жвавіший став, трівоживсь. Коли наша власть повсюди зверху стала, я тут знову в Олександрівку. А що там робити? Оп'ять приткнути нігде хоробрий мій нестрах. Хату собі добру облюбував. Тимонову молоду дочку, лавушника того, добродія мого, за образованість та за веселий голос у гражданські жони до себе присогласив. А до дітей у школу, вроді як на побачини, ходити тільки став. Не вмію з ними обійтися, чогось там у мене негаразд усе виходить. З иншими люб'язний часом все таки буваю, а з ними все через силу. Ну, гаразд,

життя вільне з випиваннячком. Люди зо страхом передо мною, з пошаною, значить, до мене. Клавдія, жона гражданська, гаряченька, солодка. Я на це діло тревний. До кожної баби привітний. І з Клавдією нічого, часом добрий буваю. Тільки баба до мене все в'яжеться така, що не надовго, на годинку одну своя мені. Опісля супруги моєї, Фросинії Миколаєвни, небіжчиці, ні одна не жона, так — утішниця. Ну, й до чого-ж воно виходить? Ні до чого в мене кров не горить. Збоку полічити, багато при мені їх, не одна, а як на мене, то й нічого у мене немає. Засумував я, вкидатись у горілку крепко став. По місяцю бувало закручую. Їм мало, все п'ю, п'ю. Минулого місяця з горла печінку кров'яну все блював, перегоріло од вина в середині. Ну, п'яний тиняюсь, нехороший часом буваю, дак щоб діти мої в ту пору не бачили, в Каїн-кабак біжу я одбувати. Місце дуже підходяще. Народ глухий, нічим не розжалиш. Чи повірите, там навіть і пісень не співають. На цілий хутір тільки два чоловіка в селі: шлюха-салдатка, пісельниця, та дурненький один казок казать уміє. Ну, Каїн-кабак мені ще й для иншого діла знадобився. Добре. Здається, на дворі втихає. А ну лиш прогуляймось, подивимось. Всі поснули, треба, мать, і нам укладатись.

Степаненко підвівся з канапи на ліктях, озираючись по хаті прояснілим поглядом, спитав:

— Алібаєв, ти куди?

— А тобі що? До вітру провожать будеш? Зажди, в городі ще напровожаєшся. Вернусь, не бійся.

Метелиця вщухла. Нерясно сипались тихі пухняві останні сніжинки. Вітру не чути. Видко стало помутніле передранкове небо.

Кудашов щулився з голоду, спитав:

— А тепер вас що-ж, арештовано? За що?

— Зажди, до коня гляну. Іди до хати, вернусь, докажу, як є охота дослухать.

— Та я з вами піду... Поможу.

Після, коли погасивши світло, вони троє вляглись на повстині, на долівці, Алібаєв розповів:

Ось раз пізненько так під вечір заходить до мене церковного старости син, приятель — випивали разом. Марудив щось там, тягнув, тягнув, все на мене поглядав. А далі й каже: Гриша, нема в тебе бомби? Є, кажу, а тобі нащо? Треба, каже. Підпоїв я його, все язиком розляпав.

Плаче по-бабському, жаліється. Одкриває душу мені: у змові проти радянської власти заплутався. Тепер-би радий назад, та боїться. Одного, ледви моняє крізь сльози, отруїли, коли одмовивсь помагать. Ветеринар, каже, один у компанії. Отруту достає. А цьому дурневі ґвинтовки та бомби постачать доручили. Ну, думаю, бандити, а все таки духом веселий. Моє діло таке, як б'ються, — мені веселіше, витягнувся.

Дальше-більше, пристав я до компанії. Почав на потайні побачини по ріжних повітах ходити. Селянське повстання зняти задумали. І по Сибіру багато назбирали по ріжних повітах однодумців. І в Барабинському, в Омському, в Новомиколаєвському і Петропавлівському в повітах. В котрих селах по двацяти наших, а в котрих п'ять, чотирі й по одному було. Всього досить поназбирувалось. Задумали з казаками

сибірськими посвататись. Главарів у нас двоє було, обидва люди дуже вчені. Один бувший прапорщик, другий служащий кооперативний. Так на невеличкій посаді сидів, всякий дріб'язок по селах закуповував. Обидва по ріжних городах під чужим ім'ям проживали. З одним і баба його з високоблагородних дівиця разом діло вела. Це все вже дознано, я при чекістах і розказую. Хоч і хропуть уже, а може, котрий і слухає. Дак таке-то. У нас діло йде. Печать своя: посередині череп і кості, а по краях написано: „смерть зрадникам". І прапор у ветеринара готовий був жовтий на цвіт, чорним по краях обшитий. Коли до свого в дом заходили, хрестились на ікону широким хрестом, проказували: „мир дому цьому". А він повинен одказати: „смерть зрадникам". Пароль вроді. Добре. Народу поназбирували. Зібрали цілий особливий незалежний охочий загін отамана Нехорошого. Треба було програму, ідеологія це називається, придумати. А чорт її видумає, не наше це діло. Думали Сибір за самостійну державу об'явити, а вже далі там як — не знаю. Царя Сибірського настановити охотників не об'являлося. Одвикли вже, хто й думав, боязко казати було. Яке правительство, ні чорта не знаємо. Почали шукать ідеологію. Нехороший есерів шукав був, та діловитих не найшов. Один фальшивий з нами запутлявся. Вроді мене, по всіх партіях перебував. А діловитих за инші змовництва розполохали. Ну, й чого-ж, юртувались, юртувались. А фактіческого діла ніякого, сама підготовка, а до чого — хто зна. Мені надоїло на образи христитись та „мир дому цьому" буркати. Не моя це робота. Одкинуло мене, отрути не злякався. Перестав ходити, куди казано. На діло, кажу, кличте, а так, аби балакать — надоїло. Ну, вони й самі квапитись почали. Призначили день, двацятого юня торік. А мужики, согласники по селах, і підвели під дурного хату. На збори не явились. Я не їздив, раніш постановив, що діло розсохлося. Коноводи драла дали до Ташкенти. Чека їх усе-таки винюхала. Одного по одному цапали, ось і до мене добрались, везуть.

Він почув біля себе розмірне сонне дихання Кудашова. Ласкаво всміхнувся в темряві. З якою цікавістю слухав, а заснув, не діждався кінця. Молодий, здоровий, тіло здоліло. Пімокат заворушився, спитав:

— Як-же тебе злапали? Мать, завдав їм клопоту? Якби не хуртовина, утік-би був — гав?

— Ніякого клопоту. Я сам, іще як дали мені чутку, заарештуватись рішив. Багато бачив, з багатьох печей хліба їв, а в тюрмі ще не сидів. Посиджу.

— Та воно, мать, не дуже солодко?

— Воно, друже мій, солодке те мені не дається. А в тюрмі, мо, як иншому манахові в манастирі, й сподобається. А в який манастир ховатись треба? Син на зрості, сердиться, життя моє йому не подобне. Посунутись треба. Ну, гайда спати.

День устав сіруватий і смирний, немов засоромлений вчорашнім бешкетом. Пухняві свіжі замети без сонця лежали мирно й біло. Степаненкові дуже боліло обличчя і руки. Але він встав раніш від Алібаєва і вирядив хазяйського хлопчика по волосного міліціонера. Той незабаром прийшов і остався ждати в Савчиній хаті.

Степаненко покликав його в кімнату. Потім сухо й коротко дивлячись поверх голови йому, наказав Алібаєву:

— Збирайся.

Алібаєв пильно глянув йому в обличчя, всміхнувся і сказав:

— Слухаю. Тепер довезеш, не заблудимо.

Повертаючи голову, Степаненко обірвав йому мову:

— Не розгалдикуй. Одягайся мерщій.

Савка у дворі запрягав для них пару своїх коней. Вгледівши Алібаєва, він погрозив йому кулаком.

— Сволота. Привіз. Нехай, коли небудь, може, порахуємось.

Алібаєв похитав головою. Сказав, ні до кого не звертаючись:

— От тепер уже вірю, що арешт. Всі безбоязно надо мною командують. І привітать на прощання нікого немає.

Раптом з ґанку поквапно побіг Кудашов.

— Везуть. Ну, прощай, Григорій Петрович. Бувай здоровий. Слухай — но, Алібаєв, у вашому ділі з цим самим контр-революційним Нехорошовим загоном ще один запутався тутешній, Єгор Краснов. Молодий ще мужик. Ви там подбайте, щоб мене за свідителя покликали. Він по-дурному попав. Не так, як ви. Ну, добре. Може на побачини приїду.

Алібаєв широко всміхнувся, міцно ляснув своєю невеличкою рукою руку Кудашову і тихенько промовив:

— Ну, а що до Галинки, благословляю. До серця вона мені припала.

Степаненко сердито крикнув:

— Сідай, Алібаєв. Пора.

Переклав *І. Дніпровський*

В. МИСИК

ДНІ

Дням відпочинку

А дні ідуть. Червоні
аж рвуться крізь дроти.
Біжать, біжать коні
у степ золотий.

(Чи може то не коні,
а дума ворона
в шаленому розгоні
із прикорня зрина

І мчить?—не знаю). Знову
я хочу у поля,—
у шир, у шум шовковий
зове мене земля

(Забуть-би сни огненні,
побігти на межу,
ловить в щасливі жмені
дощів сцілющий шум —

Найвища радість)! Сонні
повисли в ніч дроти.
Біжать, біжать коні
у степ золотий.

1925 р.

М. САЙКО

* * *

Провесенню пахне. Йду тебе стрічати.
Стать-би на крайнебі, кар'ю змалювать:
розгубила Квочка золоті курчата
і ніяк на може в купу їх зібрать.

А безмовний півень дзьобом тонкосріблим
на полях безгучно просо розклює...
Квочка, Віз, курчата, — все йому обридло
і тому нудоту він на землю ллє.

Та мені байдуже. В провесну співаю:
мила! мене тягне полинева даль,—
Хочу мандрувати знов по тому краю,
де катран п'є роси, де голосить сталь!

Бо мене звязало по руках містечко
і до серця лащать сморід, чвари, цвіль!
не злічила рани біломеда гречка,
зачаща в гостини галасливий джміль.

Десь цвітуть веснянки. Йду тебе стрічати.
Стану край дороги та й почну писать:
розгубила Квочка золоті курчата
і ніяк до купи всіх їй не зібрать.

МАРКО ВОРОНИЙ

СОСНИ

День облітає, чи ранок туманиться.
В мене мов сосни шумлять у душі.
Знаю: нічого такого не станеться
В нашій земній, непробудній глуші.
З ранку вікно і погорок за річкою,
Дзвонить годинник, — на всім простота,
День запобігливо криється звичкою,
Дощик і вулиця та, чи не та.
Йду... Всеїдно за туманом за мрякою.
Варять, цілуються, спати ідуть.
О! я-б волів бути простим собакою
Й чути за вітром у провесні путь.
Так, а захожу, — як ви, перед лямпою,
З вами, сідаю за їжу, за стіл.
Я вас люблю, я сижу перед рампою.
— Їм, регочусь од усіх моїх сил.
Бачу, над нами на рівні високому
Брови підводить сліпий циферблат...
Кинеться з кашлем широкими кроками
Перебіжить у перед і назад.
Змовкну на місці, як сон неминучою
Повняться волею рот і рука.
От невблаганно безодньою кручею
В слово вривається прірва дзвінка.
Вітру минуле... Грізною цезурою
Вірші розтяті бунтують в душі.
То, то затаєно глибоко бурею
Сосни гудуть в непробудній глуші.

1925 р.